

Барановська Л.В. д.пед.н., Білоус Н.П

Національний авіаційний університет, м. Київ

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ДОЦІЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АВІАЦІЙНОЇ
ГАЛУЗІ**

У даній статті обгруновано доцільність формування на засадах компетентнісного підходу фахівця із спеціального перекладу. Його професійно-комунікативна компетентність сприятиме ефективному виконанню функцій перекладача авіаційної галузі.

В данной статье обоснована целесообразность формирования с использованием компетентностного подхода специалиста по специальному переводу. Его профессионально-коммуникативная компетентность будет способствовать эффективному выполнению функций переводчика авиационной отрасли.

The present article considers the appropriateness of forming the special translation expert on the basis of competence approach. The professional and communicative competence will contribute to the effective performance of the aviation industry translators' professional activity.

Ключові слова: *компетентність, компетентнісний підхід, перекладач, професійно важливі якості, авіаційна галузь.*

Ключевые слова: *компетентность, компетентностный подход, переводчик, профессионально важные качества, авиационная отрасль.*

Key words: *competence, competence approach, translator, professionally important qualities, aviation industry.*

У сучасних умовах конкурентоздатність спеціаліста авіаційної сфери на ринку праці залежить від його готовності оволодівати новими технологіями, легко адаптуватися до змінних умов праці, професійно орієнтуватися в

інформаційних потоках і користуватися іноземною мовою у фаховому спілкуванні. З огляду на зазначене професійна діяльність фахівця з перекладу є надзвичайно важливою, що зумовлює потребу його підготовки на засадах компетентнісного підходу з активним використанням такого засобу професійного навчання як іноземна мова, яка в сучасних умовах є не лише засобом полікультурної взаємодії, а й виконує функцію обов'язкового інструмента професійної діяльності.

Значна кількість наукових праць присвячена різним аспектам дослідження проблеми формування компетентного фахівця з широким діапазоном використання іноземної мови. Питання формування професійної компетентності вивчали М. Бирка, Н. Кузьміна, Н. Лобанова, А. Маркова та ін.; комунікативну компетентність досліджували С. Зенкевич, В. Кручек, Р. Міловідова, Ю. Пассов, Л. Романишина, Л. Савенкова, В. Семиченко та ін.; іншомовна професійно-комунікативна компетенція була результатом досліджень вітчизняних учених В. Борщовецької, О. Биконі, Н. Глушаниці, К. Долгош, О. Загородньої, Л. Морської, Н. Логутіної, Н. Пруднікової, О. Рембач, О. Тарнопольської та таких зарубіжних дослідників, як М. Браммер, Д. Каммінз, Т. Хатчінсон, М. Хьюїнгз. Проблеми формування національної технічної інтелігенції, зокрема й мовної особистості майбутнього інженера, розглядаються в наукових працях Л. Барановської, Т. Бутенко, Є. Воробйової, Н. Глушаниці, О. Ковтун, А. Кочубей, В. Олексенко, О. Романовського, Л. Товажнрянського.

Питання викладання англійської мови майбутнім фахівцям авіаційної галузі досліджували такі вчені, як О. Акмалдінова, О. Письменна, Є. Оборін. Ряд наукових праць присвячено підготовці до ведення радіообміну англійською мовою на міжнародних повітряних трасах (В. Півень, Є. Кміта, Г. Пашенко). І. Колодій вивчала питання формування професійної компетентності у майбутніх перекладачів авіаційної галузі, Т. Семигінівська досліджувала проблему формування професійної етики у майбутніх фахівців з перекладу, які працюватимуть у галузі цивільної авіації. Однак невирішеною залишається

проблема формування професійно-комунікативної компетентності (ПКК) майбутніх перекладачів авіаційної галузі, що зумовлює потребу її ґрунтовного теоретичного та прикладного дослідження.

Метою даної статті є обґрунтування доцільності формування перекладача авіаційної галузі на засадах компетентнісного підходу.

З огляду на актуальність дослідження проблеми формування професійно-комунікативної компетентності у вищому навчальному закладі здійснимо дефінітивний аналіз ключових понять.

Експерти країн Євросоюзу визначають поняття «компетентність» як «здатність використовувати знання й уміння», що забезпечує активне застосування навчальних досягнень у нових ситуаціях. У публікаціях ЮНЕСКО вказане поняття трактується як «поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, застосовуваних повсякденно»; «здатність застосовувати знання та вміння ефективно і творчо в міжособистих відносинах — ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях» [5, с. 100].

Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти (*International Board of Standards for Training, Performance and Instruction*) компетентність визначає як спроможність кваліфіковано проводити діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому дефініція даного поняття являє собою «набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі| зі або певній діяльності». Для того щоб полегшити процес оцінювання компетентностей, Департамент пропонує такі індикатори, як набуті знання, вміння, навички та навчальні досягнення. Сьогодні фахівці США визначають три основних компоненти в компетентнісній освіті: це формування знань, умінь і цінностей особистості.

Зарубіжні науковці Е.Зеєр і Д. Заводчиков [2, с. 40] визначають компетентність як сукупність знань, умінь і навичок, які необхідні для виконання конкретної роботи і забезпечують реалізацію певних професійних

функцій. У вітчизняній літературі з проблеми, зокрема у виданні бібліотеки з освітньої політики «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» [1, с. 95] зазначається, що під компетентністю людини педагоги розуміють «спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності.

Комунікативна компетенція є важливою складовою професійної компетентності. Про це свідчать основні положення прийнятого на основі *Dublin Descriptors* документа *A Framework for Qualifications of the EHEA*. У ньому в загальному вигляді визначено вимоги до кваліфікації спеціалістів з вищою освітою та до академічних ступенів першого і другого циклів, серед них наявні й вимоги до комунікації: у випускників, які мають перший академічний ступінь, має бути сформована здатність до інформаційних, ідеологічних і проблемних комунікацій у професійному середовищі та в аудиторії неспеціалістів; в осіб, які мають другий ступінь – здатність до інформаційних, ідеологічних і проблемних комунікацій у професійному середовищі та в аудиторії неспеціалістів з ясным і глибоким обґрунтуванням своєї позиції [10].

Водночас комунікативна компетенція є актуальною для фахового навчання майбутніх фахівців технічної галузі та їхньої майбутньої професійної діяльності. Російською асоціацією інженерної освіти передбачається, що випускники, які успішно освоїли освітні програми в галузі техніки і технологій відповідного рівня, повинні реалізовувати свою кваліфікацію у професійному середовищі і в суспільстві в цілому, зокрема й іноземною мовою; розробляти документацію, презентувати і захищати результати комплексної інженерної діяльності (ОКР «Бакалавр»); здійснювати комунікацію у професійному середовищі і суспільстві в цілому, активно володіти іноземною мовою, розробляти документацію, презентувати і захищати результат авіаційної інженерної діяльності, в тому числі іноземною мовою (ОКР «спеціаліст», «магістр»).

Основним засобом формування професійно-комунікативної компетентності перекладачів авіаційної галузі є професійно-мовленнєва підготовка. Вона має бути орієнтована насамперед на ґрунтовне оволодіння студентами основними видами мовленнєвої діяльності, на опанування літературної мови і підмови авіаційної галузі, на вироблення комунікативних умінь та навичок. З огляду на зазначене потенційна структура цього феномена може бути представлена такими компонентами: професійним та комунікативним. Професійний, у свою чергу, може розглядатися в таких аспектах: перекладацький та власне авіаційний. Комунікативний аспект можна репрезентувати за допомогою мовної, мовленнєвої та соціокультурної складових. Усі складові компетентності доцільно розглядати як компетенції, ядром яких є сформовані відповідні уміння. Успішність формування компетентності залежить від рівня мотивації та сформованості морально-вольових якостей об'єктів навчання.

Використання компетентнісного підходу базується на посиленні діяльнісної сутності навчання, на приділенні уваги особистості майбутнього перекладача та формуванню в нього професійно важливих якостей і досвіду ефективного використання набутих знань. Необхідність включення компетентнісного підходу в систему професійної підготовки фахівців з перекладу зумовлюється тим, що відповідно до інтеграційних вимог, вища освіта розглядається як інструмент для досягнення більш широких завдань посилення європейської конкурентоспроможності і європейського впливу. Він спрямований на зміцнення загальноєвропейських «інтелектуальних, культурних, суспільно-наукових і технологічних рамок» [Див.: 1; 5 та ін.]. Водночас такий підхід є одним із шляхів оновлення змісту освіти й узгодження його із сучасними потребами, він сприяє створенню умов для орієнтації навчальних програм та набуття ключових компетентностей та на створення ефективних механізмів їх запровадження» [7, с.13].

Компетентнісний підхід тісно пов'язаний із сучасною парадигмою міждисциплінарних наук і освіти. Сам принцип компетенції зародився в межах

однієї з конкретних наук і був згодом екстрапольований як науковий метод, що застосовується до різноманітних сфер знань. Його виникнення пов'язують із дослідженнями американського лінгвіста Н. Хомського. Вчений сформулював поняття компетенції стосовно теорії мови, зокрема трансформаційної граматики. Н.Хомський наполягав на необхідності чітко розмежовувати «компетенцію» (знання своєї мови мовцем-слухачем) і використання (реальне застосування мови в конкретних ситуаціях). Лише в ідеалізованому випадку... використання є безпосереднім відображенням компетенції» [9, с. 9]. І.О. Зимня звертає увагу на те, що саме «використання» є актуальним виявленням компетенції як «прихованого» [3, с. 36].

А.М. Богуш вважає, що «компетенція» використовується в наш час там, де йдеться про навчання й виховання, а «компетентність» - це комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку [8, с. 56]. Отже, кожній людині необхідна насамперед мовна компетентність, що узагальнюється за головною метою стандарту мовної освіти – комунікативною компетенцією.

Становлення компетентнісного підходу було досліджене І.О.Зимньою. Нею виокремлено такі етапи розвитку компетентнісного підходу в освіті. Перший етап – 1960-1970 рр. – характеризується введенням до наукового апарату категорії «компетенція», створенням передумов розрізнення понять компетенція/компетентність. Другий етап – 1970-1990 рр. – характеризується застосуванням поняття компетенція/компетентність у теорії і практиці навчання мови, професіоналізму в управлінні, менеджменті, в навчанні спілкування. Третій етап розпочинається з 1990 рр. і характеризується тим, що в документах, матеріалах ЮНЕСКО окреслюється коло компетенцій, які вже повинні розглядатися всіма як бажаний результат освіти.

На думку дослідників, застосування компетенцій як головних цільових настанов при підготовці фахівців із вищою освітою означає істотний зсув у бік особистісно зорієнтованого навчання.

Компетентнісний підхід до здійснення професійної освіти сприяє поглибленню в майбутнього фахівця таких особистісних рис, які у фахово активному середовищі набувають значення професійно важливих. До переліку особистісних якостей перекладача авіаційної галузі доречно внести організованість, точність, гнучкість, доброзичливість, динамізм.

Аналізуючи соціально-психологічні аспекти сучасної професійної діяльності спеціаліста, науковці підкреслюють важливість такого системоутворювального компонента професійних якостей особистості як *моральність* (morality). Вона виявляється у послідовному втіленні в діяльності загальнолюдських норм та принципів (совість, порядність, чесність) та інші; у глибокому усвідомленні своєї моральної відповідальності.

До моральних якостей перекладача авіаційної галузі відносять: *моральну волю* (вміння досягати мети, завойовувати повагу людей; самоконтроль); *професійну гідність* (ділову вимогливість, самовіддачу у роботі); *колективізм* (організованість, товариськість); *мужність* (сміливість, вміння переборювати особисті неприємності і службові невдачі); *принциповість* (повагу до думок інших, вміння відстоювати свою позицію та ін.).

На основі принципів професійної етики Т.Г. Семигінівською виділено професійно важливі якості, якими має володіти перекладач авіаційної галузі:

- обов'язковість, серйозність та відповідальність (точність і повнота перекладу);
- дискретність, тактовність (конфіденційність);
- стриманість, скромність (нейтральність позиції);
- вихованість, ввічливість, коректність (дотримання етикетних норм);
- делікатність, толерантність (об'єктивність);
- саморозвиток (самоосвіта) [6, с. 190].

Перекладач авіаційної галузі є відповідальним за якість продуктів своєї професійної діяльності. Це особливо актуально з огляду на значення людського фактора у сфері цивільної авіації. А тому ПВЯ, в основі яких висока

моральність та духовність набувають особливого значення при формуванні його професійно-комунікативної компетентності.

Доцільність використання компетентнісного підходу у формуванні перекладача авіаційної галузі нової генерації зумовлена й тим, що у професійній підготовці фахівців даного напрямку виявлено певні суперечності: між вимогами суспільства до рівня професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі та ступенем її сформованості; між потребою сучасного ринку праці у фахівцях, що володіють професійними та особистісними якостями, необхідними для успішної професійної перекладацької діяльності у сфері цивільної авіації та недостатнім рівнем їх сформованості у випускників авіаційних навчальних закладів; реальним станом формування перекладача для діяльності в авіаційній сфері у вищому авіаційно-технічному навчальному закладі та вимогами даної галузі до рівня сформованості досвіду із спеціального перекладу; між доцільністю розробки методики формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі та недостатньою її обґрунтованістю вітчизняною й зарубіжною педагогічною теорією і практикою.

Реалізація мети з формування компетентного перекладача для роботи в авіаційній галузі передбачає виконання таких завдань:

- вивчення стану дослідженості проблеми формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі в умовах навчання в авіаційно-технічному ВНЗ;

- виявлення особливостей професійної діяльності фахівців з перекладу в авіаційній галузі, з'ясування сутності професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів даної сфери та визначення її структури; обґрунтування критеріїв, показників для визначення рівнів сформованості означеної компетентності;

- визначення педагогічних умов формування професійно-комунікативної компетентності у майбутніх перекладачів авіаційної галузі у процесі оволодіння фахом;

- теоретично обґрунтувати та методично розробити модель формування професійно-комунікативної компетентності у майбутніх перекладачів авіаційної галузі в умовах навчання за фахом та експериментально перевірити її ефективність;

- розробити рекомендації викладачам ВНЗ з формування професійно-комунікативної компетентності у майбутніх перекладачів авіаційної галузі в умовах оволодіння професією в авіаційному закладі вищої освіти.

Література

1. *Вища освіта України і Болонський процес: навч. посібник / За ред. В.Г.Кременя; авт. кол. М.Ф.Степко та ін. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2004. – 384 с.*

2. *Зеер Э. Идентификация универсальных компетенций выпускников работодателем/ Зеер Э., Заводчиков Д.//Высшее образование в России. – 2007. №11. – С.39 – 45.*

3. *Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С. 34 – 42.*

4. *Ковтун О.В. Комунікативний підхід в організації мовної освіти авіаційних операторів/ О.В.Ковтун// Наука і освіта. – 2011.- №5 – С.89-94.*

5. *Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Євроінтеграція України як чинник соціально-економічного розвитку держави// Вища школа. – 2004. - №2-3. – С. 97-125.*

6. *Семигінівська Т. Г. Формування морально-особистісних якостей у майбутніх перекладачів / Т. Г. Семигінівська // Науковий діалог «Схід-Захід» : матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. – Д. : Видавництво «Інновація», 2013. – Ч. 4. – С. 188-191.*

7. *Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К.: К.І.С.,2003. – 296 с.*

8. *Формування мовної особистості на різних вікових етапах: монографія/ За ред. акад. А.М.Богущ. – Одеса, 2008. – 271с.*

9. Хомський Н. Аспекти теорії синтаксиса / Н.Хомський. – М.:
Издательство Моск. ун-та, 1972. – 235 с.

10. Shared “Dublin” descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle
and Third Cycle Awards [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.jointquality.com/content/descriptors/CompleteDublinDescriptors.doc>